

ЕТИЧНІ І ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШІ: РИЗИКИ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧИХ ПРОФЕСІЙ І ДИЗАЙН-ОСВІТИ

Вступ. Поява технології генеративного штучного інтелекту (Generative AI) є неординарною подією доби так званої Четвертої промислової революції і особливою віхою у розвитку науки, техніки і технологій нашої цивілізації. Вона привертає увагу фахівців різних професій і сфер діяльності до низки питань, спричинених новими аспектами взаємодії у системі «людина-комп'ютерна техніка/технологія», що зумовлює актуальність та необхідність швидкого і поглибленого аналізу широкого кола питань через появу так званого штучного інтелекту (ШІ) з боку правників, економістів, соціальних працівників і науковців.

Мета дослідження: здійснити розгляд впливу в короткостроковій та середньостроковій перспективі технології генеративного штучного інтелекту на розвиток сучасного ринку праці і творчих професій, зокрема митців та дизайнерів, враховуючи правові та етичні аспекти впровадження ШІ.

Виклад основного матеріалу. Нещодавно в Сполучених Штатах Америки було підписано і надіслано відкритого листа до розробників технологій ШІ: Microsoft, IBM, Alphabet, OpenAI, Meta, Stability AI, і про виплату компенсацій авторам за використання їхніх творів з боку ШІ. Він був ініційований Гільдією авторів, як професійною організацією письменників цієї країни. Лист підписали понад дев'ять тисяч авторів, стверджуючи про порушення їхніх авторських прав при роботі Bard, ChatGPT, інших систем ШІ [1; 9]. Показово, що підписанти цього звернення переконані також про неправомірність використання результатів їхньої праці у комерційних цілях розробниками генеративних AI платформ (ШІ платформ) і, відповідно, власниками таких компаній. Адже без отримання згоди авторів творчих продуктів машинним інтелектом залучається до обробітку значна база текстів, захищених авторським правом цієї країни, і згодом використовується з комерційною метою. Тобто, мова йде про піратське використання інформаційних джерел: есе, оповідання, повісті, романи та ін. Крім того, викликом для

письменників і представників багатьох інших творчих професій може стати перспектива швидкої втрати професії чи значного зниження доходів від їхньої діяльності. Тому представниками письменницьких кіл США поставлено вимоги: про отримання спеціального дозволу на використання захищених авторським правом матеріалів, коли мова йде про ужиток ШІ; отримання компенсації за попередні використання їхніх праць; отримання в майбутньому гонорарів у випадку, коли ШІ використовується твір чи якась його частина для появи нової продукції такого типу; розробники творів мають повідомляти видавців про використання ними технології створення твору на основі ШІ і допустима частка тексту не може перевищувати 5 % тощо [1].

Варто вказати, що крім вербальної інформації технологія ШІ звертається й до піратського використання ілюстративних матеріалів, наприклад при розробці дизайну палітурок, обкладинок видань чи ж ілюстрування їх сторінок. Тому американською Гільдією авторів запропоновано розробити механізми і процедури контролю за використання дизайнерами у їхній роботі генеративних AI платформ. Звернуто увагу й на активне використання таких платформ для перекладу текстів, продукування аудіо книг, музичної продукції. На погляд підписантів звернення, досягти порозуміння між авторами творів, захищених авторським правом, з одного боку, і розробниками та користувачами ШІ для створення творчих продуктів, мистецьких інновацій, з іншого боку, можливо на основі Model Trade Book Contract та Model Literary Translation Contract [7].

Треба наголосити, що за Бернською конвенцією, лише людині, котра створила художній твір, належить авторство на нього (нею проявлено творчу ініціативу, зроблено особистий внесок для створення такого продукту). Якщо ж інновацію створено ШІ, то за цією конвенцією вона не може визнаватись художнім твором [2]. Однак у реальності, як видається, відслідкувати подібні запозичення можливо лише через звернення до комп'ютерних технологій і, не виключено, що лише із використанням ШІ, при пошуку текстового запозичення (подібно до практики перевірки текстів науковців на оригінальність та відсутність плагіату). А коли йдеться про піратське використання візуальних матеріалів, досить важко здійснювати аналіз продукції, згенерованої ШІ та згодом допрацьованої митцем або дизайнером.

Наприклад, у праці сучасних графічних дизайнерів популярним є використання графічних редакторів Illustrator, Photoshop, InDesign та ін. В аматорських розробках використовуються шаблони завдяки застосункам Canva чи ж Adobe Spark. Проте для розробок продукції

з графічного дизайну можна використовувати й генеративні неймережі: MidJourney, DALL-E, DALL-E 2, Stable Diffusion або Craiyon. Мова йде про появу так званої генеративної графіки чи навіть генеративного дизайну, як стверджує С. Геренко, із можливістю на основі ШІ легко видозмінювати «геометричні пропорції, кольорову гаму і контраст об'єктів, використовувати високу варіативність параметрів» [4, с. 78]. Так, завдяки неймережі DALL-E промальовані нашвидкуруч ескізи набувають вигляду деталізованих ілюстрацій із дотриманням стилістичної виразності. Їх можна іноді сприймати як результат копіткої тривалої роботи дизайнера. Тому навіть при колегіальній оцінці таких інновацій не виключеними будуть дискусії і суб'єктивізм щодо їхньої якості чи цінності, а також враховуючи особливості закону України «Про авторське право і суміжні права» [6]. Звідси виникає нагальна необхідність швидкого правового опрацювання проблеми авторського права та ШІ і вона є актуальною й для українського суспільства [3; 5].

Досить важко відслідковуватиметься, як видається, й корупційна складова у випадку змови представників експертних груп, яким буде доручатися їх оцінка у випадку державного регулювання впровадження технології генеративного штучного інтелекту в дизайн-діяльність. І це породжуватиме морально-етичні виклики у середовищі представників креативних індустрій, видавців та всіх, для кого важливим є отримання прибутку на основі впровадження технологій ШІ.

Ще одним безсумнівним викликом для представників творчих професій стає фахова підготовка в умовах швидкого розвитку ШІ. З одного боку, останній сприяє розробці, наприклад, тестів для підготовки студентів або ж автоматичного оцінювання, полегшуючи роботу викладачів [9]. З іншого ж боку, викладачам студентів творчих професій, наприклад в дизайн-освіті, доводиться багато часу витрачати на опанування все нових і нових програмних продуктів, генеративних неймереж та ін. На відміну від викладачів, що викладають, скажімо, математику, фізику чи хімію. Однак працедавцями це найчастіше не враховується, зокрема в Україні.

Висновки. Враховуючи відмінності позицій у ставленні до технологій генеративного штучного інтелекту, їх можна умовно поділити на три групи: сциєнтична (позитивне ставлення до ШІ і сприйняття його широкого впровадження у різні сфери життя суспільства як безсумнівно позитивного та корисного явища, без акценту на правові та етичні колізії); антисциєнтична із сприйняттям цієї технології із значною етичною пересторогою (твердження про

антигуманний характер через породження значних ризиків, зокрема непередбачуваність її в умовах широкого впровадження, наприклад у проєктах типу «Розумний дім» застосування новітніх технологій привертає увагу та схвалення потенційних покупців через значний комфорт для проживання, але порушує зокрема питання про безпеку життєдіяльності для людини при неполадках в системі функціонування такого продукту через помилки розробника або кібератаках); ліберально-поміркована (визнання корисності за умови жорсткого державного контролю щодо авторського права тощо).

Література:

1. Андрощук Г. Генеративні технології ШІ і авторське право: проблемні питання. Юридична газета Online, 25 липня 2023, 18:33. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/generativni-tehnologiyi-shi-i-avtorske-pravo-problemni-pitannya.html> (дата звернення: 15.01.2025).
2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 15.01.2025).
3. Вальчук Д. В. Авторське право штучного інтелекту: проблеми та шляхи вирішення. *Modern scientific journal (Сучасний науковий журнал)*. 2024. № 3(1). С. 7–15. DOI: <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2024-3-1> (дата звернення: 15.01.2025).
4. Геренко С. Штучний інтелект у графічному дизайні: кейс генеративних нейромереж. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*. 2024. № 7(1). С. 78–91. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-7951.7.1.2024.300924>
5. Зеров К. О. Огляд теоретичних підходів щодо правової охорони об'єктів, згенерованих системами штучного інтелекту у сфері авторського права і суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 6. С. 25–37.
6. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. No. 2811-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222811> (дата звернення: 15.01.2025).
7. AG Introduces New Publishing Agreement Clauses Concerning AI, June 1, 2023. URL: <https://authorsguild.org/news/ag-introduces-new-publishing-agreement-clauses-concerning-ai/> (дата звернення: 15.01.2025).
8. Luckin R. Nurturing human intelligence in the age of AI: rethinking education for the future. *Development and Learning in Organizations*. 2024. Vol. ahead-of-print, no. ahead-of-print. DOI: <https://doi.org/10.1108/DLO-04-2024-0108>
9. Steve Brachmann. Other Barks & Bites for Friday, July 21: Second Circuit Says Derivative Works Can Cover Unregistered Material, Surrey Hotel Trademark Not Conveyed by Sale, and 9,000+ Authors Ask for Generative AI Compensation, July 21, 2023, 02:15 PM. URL: <https://ipwatchdog.com/2023/07/21/barks-bites-friday-july-21-second-circuit-says-derivative-works-can-cover-unregistered-material-surrey-hotel-trademark-not-conveyed-sale-9000-authors-ask-generative-ai-com/id=163877/> (дата звернення: 15.01.2025).